

Mirnic Károly

szociológus (Szabadka, 1937. április 11.)

Éppen elkezdődött a második világháború, amikor megszülettem, rossz időben, rossz helyen. Apám szabómester, anyám fémestergályos volt – talán akkor az egyedüli ilyen szakmájú nő az országban (nemcsak nagyon szerettem, de dicsekvően büszke voltam rá).

Családom apai ágazatában, a közeli és távolabbi rokonságban többen is erős indíttatást és felelősséget éreztek a közügyek iránt. Űkapám részt vett az 1848-as szabadságharcban. Apám, önkéntesként, négy éven keresztül végigharcolta az első világháborút (minden katonai kitüntetést és érdemrendet megkapott). Azután részt vett a Magyar Tanácsköztársaságban, az illegális kom-

munista pártban és mozgalomban; halálra ítélték, majd megkegyelmeztek neki és száműzték (kitoloncolták) Magyarországról. Egyik apai nagybátyámat hasonló tevékenysége miatt meggyilkolták. A másik apai nagybátyám két évig Dachauban és más haláltáborokban raboskodott.

Anyám családja és minden rokona kálvinista volt a szó igazi értelmében. Vallásukban, hitükben, gondolkodásukban, magatartásukban, magyar hazafias érzésükben. (Ateista apám soha nem sértette meg anyámat vallásossága miatt, ilyenre nem emlékszem.)

Szüleim a második világháború alatt zsidó vallású magyarokat rejtegettek; többek vagyonát megőrizték és a háború után maradéktalanul visszaszármaztatták.

Mint ahogy minden ember habitusát befolyásolják családi eredete és gyermekkori élményei, így minden biztonnyal az enyémet is. Igen különböző, gyakran ellentétes világnézetű és eszmeiségű, de minden esetben tragikus sorsú emberek neveltek. Ez szolgált „útravalónak”.

Jómagam a politikai tudományok doktora, magiszter („kisdoktori”) címig vittem. Ekkor már az unokabátyám a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja lett; ez engem is motivált, ambicionált.

Minden feltétel adott volt, hogy én is „nagy karriert” fussak be, a politika kedvezményezettje voltam. Ekkor azonban, váratlan és a meglepetés erejével ható események és észrevételek alapján elkezdtem változni. Tudományos kutatómunkámban egyre nyilvánvalóbbá vált számomra, hogy az eszmék, szavak és cselekedetek között nemcsak hézag van, hanem az egyre mélyül és szélesedik.

Ha Milovan Djilas a délszlávok között a kommunista ideológia első disszidense volt, én a délvidéki magyarok között kellett hogy felvállaljam ezt a szerepet pár évvel később. Nem akartam Nyugatra emigrálni (lehetővé tették volna), helyette húsz évet teljes elszigeteltségben kellett élnem. Minden közéleti tevékenységtől elzártak (még a Vöröskereszt helyi szervezetében sem végezhettem emberbaráti munkát).

A délvidéki magyar értelmiségiek suttogva mondták, hogy „igazam van mindenben”, de messzire elküldtek.

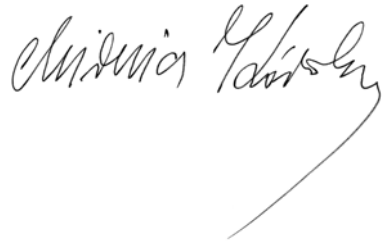
Írásaim, tanulmányaim helyettem beszélnek. Kisebbségi sorsban (ez, sajnos, a sajátossága) a kutató „mindenessé” válik. Amit megírtam, meg tudtam volna jobban is írni. Kötelességeim azonban egymásra csúsznak, céljaikkal kereszteznek, súlyukkal húznak lefelé. Én olyan kutató vagyok, aki vállalja a közéleti kötelességeit.

Ma mindenki a kommunista üldözés „vértanúja”, a szerb nacionalizmus, sovinizmus és fasizmus „áldozata”. Csak mosolyogni tudok rajta. Írásaimban, amelyeket 1969–1970-ben írtam, a Szerb Kommunista Szövetség és szerb értelmiségiek a legnagyobb veszélyt látták, mert általuk kiiskolázott szociológus-politológus írta őket, akinek egy meggondolatlan „percre” megengedték, hogy belelásson titkos szándékaikba. Ettől kezdve a Párt „bekeményített” a nemzetiségi politikában, s végképp és nyíltan az asszimiláció mellett döntött.

Észrevettem, hogy 1990 óta gondolataimat „lopkodják”. Bár néha beszenyenyeződnek, a gondolatnak az tesz jót, ha az emberek egymástól lopkodják; ezáltal gazdagabbá és kiteljesültebbé válnak – én szegényebbé.

Családomat a három balkáni háború szétverte. Fiam a családjával az Amerikai Egyesült Államokban él, a Vanderbilt Egyetem tanára, nemzetközi hírví tudós, kutató. A lányom családjával Budapestre került, egyetemi tanár. A teljes rokonságomat szétszórta a nagyvilágba a sors. De az a sors már valóban nemcsak az enyém, hanem minden délvidéki magyarnak kijutott belőle. (Az én sorsom az évtizedes mellőzés, a családom rettegése, hogy „mi lesz velünk?.”) Ezért, ma, mély öregségemben egyetlen vigaszom van: a gyermekeim sikere.

Én magam most már életem végéig tartó szellemi magányban és egyedül létben fogok lenni. Önként vállalom a kisemmizett öregség minden terhét.

Hável László

színész (Budapest, 1937. április 12.)

A klubhúségre – amely ma nem nagy dicsőség – az esztendőkön át rendszeresen úzó- és vízilabdasporthoz nevelt, mint ahogy a csapatmunkára is. A közel ötven év, amit a színészpályán eltöltöttem, csak néhány színházhoz kötődött. Időnként átfestették a cégtáblát a fejem fölött, míg én valójában több évtizeden át ugyanazon társulat tagja voltam. Alig vettem észre a változást, a munkával voltam elfoglalva, miközben a cégérfestők állhatatosan dolgoztak, Dérynéből Népszínház, Népszínházból Budapesti Kamaraszínház lett.

A főiskolát – ebben sem vagyok egyedi eset – az élet pótolta, meg a könyvek. A hatvanas éveknek megfelelően: Barrault, Marceau írásai. A gyakorlatot pedig a hajdani Déryné Színházban szereztem meg, végigjárva a ranglétrát, a „hírnöktől” a táncoskomikusig. Jó szakmai gyakorlat volt. Bőven pótolta a főiskolát.

Az ötvenes évek végén amatőr pantomimesként a Pantomim 58 együttessel szerepeltem az Egyetemi és az Irodalmi színpadon. Itt figyelt föl rám Szécsi Ferenc és Acher Oszkár, és szerződöttem a Déryné Színházhoz. Akkor még nem tudtam, hogy az előnyei mellett komoly hátrányai lesznek. Mint színház és társulat nem volt szalonképes a szakmában. Ez bélyeg volt mindenkin. Korlátozta az előbbrejutást.

Egy film és egy véletlen szerencse: a következő állomás a Mikroszkóp

Színpad lett, ahol megalakulásától négy éven át Komlós János, Major Tamás, Hofi Géza, Agárdi Gábor társaságában találtam magam.

Aztán megint a régi cégtábla, új betűkkel: Józsefvárosi Színház, Várszínház.

Közben sok-sok film-epizód.

A fiatalon elhunyt Novák Márk rendezésében, a *Kedd* című filmmel az oberhauseni fesztiválon első díjat nyertünk.

Aztán, csak találomra, néhány film: *Gyerekbetegségek*, *Szandi-Mandi*, *Utazás a koponyám körül*, *Forog a film*, *Adashiba* stb.

Bár a filmrendezők csak epizódfigurát láttak bennem, a film, amíg létezett magyar filmgyártás, csak örömet okozott. Olyan emberekkel dolgozhattam együtt, mint Rózsa János, Kardos Ferenc, Révész György, Dömölki János, Zilahy Tamás vagy Gyarmati Livia.

Nem segítette elő a karrieremet, hogy kihagytam magamat a színházi klubéletből. Nem tudtam elviselni „úgy általában” a bemutatók álságosságát, képmutatását, nyakkendőjét, ivászatát. Így elmaradtak a gyümölcsöző kapcsolatok.

A nyári szabadság első percétől az utolsóig feleségemmel a Dunán sátoroztunk, csodálatos napokat eltöltve. Feleségem, Zubor Ágnes színésznő a Déryné Színház ajándéka volt, aztán elrabolta a Nyíregyházi Színház, de visszaadták a nyugdíjas évek.

Az ismeretséget hozó televíziós szerződés, a *Szomszédok* sorozat Mentőse, közel tíz éven át kellemes és kedves epizód volt a pályámon, köszönet érte Horváth Ádámnak. A sorozat folytatását és a bennük játszó színész-csapatot a mai napig hiányolják, ha az utcán megszólítanak az emberek.

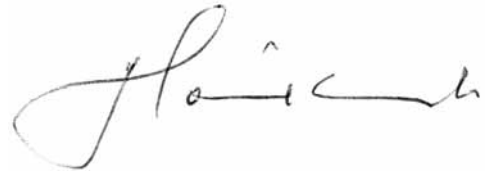
A közel ötven év adott jó néhány jelentős szerepet. Csak találmokra megint: *Testvérek, Rokonok, A szerelem ára, Én és a kisöcsém, Bunbury, Naplemente előtt, Hazánk fiai, Rácsok, Finálé...* Hosszú idő az ötven év. Az évek multával sok mellék-és epizódszerep. Sok öröm és később sok keserűség. Nem annyira a szerepek milyensége miatt, hanem a gyenge képességű, csak önmagukat

megvalósítani akaró, a maguktól elszállt rendezők miatt.

Négy évvel ezelőtt – szinte poszt-humusz – a Magyar Köztársaság Lovagkeresztjével tüntettek ki színészi munkásságomért.

1996-ban mentem szakmai nyugdíjba, és most, 2006-ban, végleg elhagytam a színpadot.

Magamról még annyit, hogy kedvenc játékaim közé tartozott a festés, rajzolás, kisfilmzés – az idő haladtával a videózás –, és a zene, minden mennyiségben.

B. Müller Magda

fotográfus (Budapest, 1937. április 23.)

Sajnos kénytelen vagyok bevallani jubileumom miatt, hogy 1937-ben, még a XX. században születtem Budapesten a Ferencvárosban.

A Ferencváros jelzi, hogy szüleim szegény emberek voltak, s talán ezért történhetett, hogy ebben a városrészben lévő elit iskolába írtattak be, nevezetesen a Ranolder Intézetbe, mely egyházi iskola volt, vincés rendi apácákkal. Szegény ember minden álmát a gyerekébe álmodja bele, s így eshetett meg velem, hogy a málló tűzfalak és folyosós házakból a legjobb pedagógusok kezébe kerültem. Egyedüli gyerek voltam, s jótétemény volt az iskola. A tornaterem egyik végén színpad, a másik végén kápolna volt, melyeket faspaletával tettek láthatatlanná, ha már nem volt rá szükség. Az egyik oldalon ájtatosan, minden reggel misét hallgattunk, a másik oldalon skót táncot jártunk és különféle színdarabokat ad-

tunk elő. Akkoriban jóban voltam az angyalokkal. Anyám karácsony táján, esténként házunk meredező tűzfalaira mutatva azt mondta: most repült el itt az angyal! Elképzelhető, hogy megszépültek a szürke, málló falak az angyal jelenlététől.

Azután, 1945-ben államosították az iskolát, és a szemben lévő általánosba kellett átmenni, ahol osztályfőnökünk, akit kalapácsos Istennőnek hívtunk, ki-

jelentette, hogy angyal nincs, de Isten se – és semmi fantazmagória. Ekkor átléptünk a materializmusba.

Gimnáziumba a Fáy Andrásról elnevezett fiúgimnáziumba jártam, ahol az akkor Kinizsi (ma Fradi) tornász egyesületbe elkerültem versenyszerűen tornázni. Mindennap iskolába menet József Attila lakóhelye mellett mentem el, és tudtam, zseniális szomszédom volt. Ő 1937-ben halt meg, én akkor születtem. Ez már összekötő kapocs volt, faltam a verseit, kívülről tudtam sokáig a legszebbeket.

Legnagyobb gimnáziumi élményeim közé tartozik a torna, ami közösségi élményt hozott. A csapat, akikkel sülve-főve együtt voltunk, edzettünk, versenyeztünk, és stadiont nyitottunk meg. Az ország összes egyesülete összeadta azt az 500 tornászlányt, akik sárga ruhában, piros szalaggal a *Faust* keringő hangjaira megtanultuk a fantasztikus szalagtáncot. Picinyke edzőnk a kapufa tetején állt hangos tölcserrel a kezében, és kétségbeesetten igyekezett összetartani ezt a tyúkfarmot 500 lánnyal egyedül. A nyitón páratlan élményem volt, mert a szalagtáncunk után több ezer békegalamb repült fel a Stadion fölé. Miért mesélem ezt el? Mert bizonyos élmények olyan mértékben makacsul megmaradnak az ember fejében, hogy akár 50 évig is várnak arra, hogy kiszabaduljanak. Így volt ez a galambokkal is. 1989-ben a rendszerváltást fotóztam, ahogy az az utcán megjelent, s hirtelen felröppent egy óriási galambcsapat a Fidesz plakátja előtt, s éppen jókor exponáltam.

A Ferencvárosban még végigéltem '56 minden rémségét, 19 évesen nem tudtam, mi történik. A Kilián laktanya azonban két megállóra volt tőlünk, és a házunk tetejéről lőtték azt. Az Üllői úton a tankok és a halott emberek látványa rémített. Ám ekkor még nem tudtam fényképezni, csak tároltam az átélt dolgokat.

1956 végén egy laboratóriumban dolgoztam a Papírkutatóban, ahol összeismerkedtem Kocsis Ivánnal, aki ennél az intézetnél volt fotós. A laborban, ahol megnéztem, hogyan hívja elő a fényképeket, egy varázslatos játékba kapcsolódtam be, és ezentúl csak fotós szerettem volna lenni. A budapesti fotóklubba kezdtem járni, előadásokat hallgatni, majd munkahelyet váltottam, a KFKI-ba, a varázshegyen lévő Fizikai Kutató Intézetbe kerültem, ahol már önállóan kellett dokumentációs fotókat reprodúálni, laborálni. Itt megtanultam a technikát, majd egy nyáron elmentem a Népművelési Intézet által szervezett egri fotóstanfolyamra, s itt megismerkedtem Bauer Györggyel, leendő férjemmel (1962).

Most aztán úgy ment minden, mint a karikacsapás. Férjhez mentem, megszületett Nóra lányomat, s eközben megállás nélkül most már különböző esztétikai stúdiómban tanultam, mert férjem fotóesztétikával foglalkozott.

1963-ban megcsináltam a Fotóművész Szövetség képsor-pályázatára a *Mártír* című sorozatot, mellyel díjat nyertem. Ez a *Mártír* tanulmányaim alapján nem a mai *Mártír*, melyet 50 év után megcsináltam alkonyatban, mely így egy letűnt ideológiát jelképez. 1964-ben a Ferencvárosi Pinceklub megrendezte József Attila-kiállításomat a *Város peremén* címmel.

1967-ben a Műhely csapattal férjem, aki a Népművelési Intézetben dolgozott, kiállítást rendezett Debrecenben egy fotótanfolyamon. Ezen én is részt vettem. A kiállítás botránykó lett, az akkori ideológia nem tudott vele mit kezdeni, férjem állását veszítette, engem nem vettek fel sokáig a Fotóművész Szövetségbe. 1969 döntő jelentőségű évszám életemben, mert felvettek a Filmgyárba standfotósnak, s megkaptam első önálló játékfilmemet, az *Utazás*

a *koponyám körül* című, Révész György által rendezett filmet, Latinovits Zoltán főszereplésével. A mély vízbe ugrottam, de mivel tornász voltam, az ugrás jól sikerült. Ez után a film után még 59 játékfilmet forgattam, s csak utána tudtam megállni és abbahagyni.

Csodálatos szakma, mely katonai szolgálat és szellemi vágta egyben, minden nap más, soha nem unalmas, mert mindig történik valami, ami addig sohasem.

Kedvenc filmjeim: *Utazás a koponyám körül*, *Szindbád*, *Fotográfia*, *Régi idők focija*, *Tűzoltó utca 25.*, *Szabadíts meg a gonosztól*, *Mephisto*, *Redl ezredes*, *Hanussen*, *Sámán*, *Nyolcvan huszár*.

Tavaly óriási bánat ért, meghalt Illés György operatőr, akinek segítségével az első filmemet csináltam, s nélküle, az ő baráti, kedves lénye nélkül nem tanulhattam volna meg azt a sok picike dologból álló valamit, amit filmgyártásnak nevezünk.

1985-ben megrendeztem a *Filmgyári Capriccio* című kiállításomat a Mafilm III-IV-es óriási műtermében. 300 db 50×60-as és méteres fotó volt kiállítva, 16 évi munkám jelentős része. Ez volt életem legnagyobb és számomra legkedvesebb kiállítása. A képek alatt ott álltak élőben, akiket fényképeztem. Sára Sándor ott állt fekete szakállas képe előtt hófehér szakállal, Sándor Pál méteresre nagyított ordító képe előtt állt, és időnként hátranézett, hogy nem bántja-e a képmása? Mándy Iván, aki most már csak fentről néz ránk, megtisztelte a nyitót. Töröcsik Mari „Csak egy színjáték” dalát játszottuk le, és Zolnay Palival egy létrára mászva nyitottuk meg a kiállítást. A könyv, ami ugyanazt a címet viseli, amit a kiállítás, ugyanakkor jelent meg, Mándy előszavával.

Filmgyári munkáim mellett a *Relációk* sorozattal díjat nyertem a Fotóművész Szövetség pályázatán, ahová fel is vettek (1979). Majd megcsináltam Vácott egy templomban a *Relációk* kiállítást.

1980-ban Szocialista Kultúráért Díjjal tüntettek ki. 1989-ben megbíztak a Magyar Filmtörténeti Fotógyűjtemény vezetésével, 16 éve ezt rendezem, digitalizálom, s mellette elkezdtem kitekinteni a valóságba, mely 1989-cel rendkívül érdekes eseményeket hozott! A filmgyári álomgyárból elkezdtem az utcán járva fényképezni, reális, naturális eseményeket, melyek érdekében ritmust kellett váltani. Be kellett menni a dolgok közepébe, nem volt ki megvédjen, többször meg akartak verni mint illetéktelen beavatkozót, s csak a futás segített. 2000-ben Szentendrén a Malomban megrendeztem 11 év munkájából a kiállítást, „Ég a malom” (József Attila) címmel. Ugyanebben az évben Balázs Béla-díjat kaptam.

A fényképezés mellett a könyvkészítés lett a másik hobbim. Először a *Filmgyári Capriccio* című könyvet terveztem meg, majd Jancsó Miklós *Magyar rapszódia* című könyvét, 2003-ban Zolnay Pálról, *Sámán* címen, 2005-ben Péli Tamás festőművészről, utána András Ferencről *Veri az ördög a feleségét* címmel. 2006-ban majd karácsonyra a *Szindbád* című képeskönyvet jelentettem meg, amelyben lányom rengeteget segít, az ő nyomdája ad segítséget a míves munkához.

Rengeteg tervem van, kiállítás és könyv is, s miután nagyanyám 93 évig élt, és csak szaladva tudott járni, van esélyem arra, hogy a tervek megvalósuljanak.

F. Tóth György

Passuth Krisztina

művészettörténész (Budapest, 1937. április 27.)

Legszívesebben úgy írnám, ahogyan az amerikai életrajzokat szokás: csak arról, ami ma történik, vagy talán még inkább arról, ami holnap. Vagyis, amit szeretnék, hogy holnap történne, amire kíváncsi vagyok, amit várok. A múltammal úgy vagyok, mint a – sok éve – rendezetlen irathalmazokkal, amelyek egy nagyobb rendberakásra, feldolgozásra, számbavételre várnak. A múltamat sem dolgoztam fel még magamban, és tulajdonképpen nem is vagyok arról meggyőződve, hogy erre bárki is kíváncsi lenne. Egyelőre még magam sem vagyok rá kíváncsi, mert már úgyis elmúlt, változtatni úgysem lehet rajta, nincs értelme. Ez szerintem csak olyan egyéniségeknél éri meg a fáradságot, akik valóban kiemelkedtek kortársaik közül: gondolataikban, alkotásaikban, talán csak életmódjukban valóban újat hoztak, megoldást találtak arra, amire más nem, szóval, akár-hogyan is vesszük, fontosabbak és ennek következtében érdekesebbek voltak a többieknél. Magamat pedig a legtovábbról sem tudom ide sorolni.

Az életpályám látszólag sima, zökkenésmentes, lényegét tekintve mindig avval foglalkozhattam, amit szerettem, ami érdekelt: művészettörténetel, már a gimnázium utolsó osztályai-

ban, majd az egyetemen és különböző munkahelyeken, különböző országokban. A lényeg maradt, a keretek persze időnként változtak. Másokkal szemben nem érzem, hogy különösebb hátrányos megkülönböztetésben lett volna részem az elmúlt évek során, vagy hogy valamilyen igazságtalanság ért volna, ha csak azt nem számítom, hogy 1955-ben nem vettek fel az Egyetemre, s így egy évig könyvkötő lettem a Széchenyi könyvtárban – amely mesterségben nem mutatkoztam nagyon sikeresnek. 1956-ban kerültem be az ELTE történelem–könyvtár szakára, mert abban az évben művészettörténetet nem indítottak s a következő évben is mindössze öten voltunk az évfolyamon. A szakdolgozatomat a Nyolcak magyar művészcsoportból írtam, ami akkor valóban új téma volt – később, 1965-ben ebből rendeztem kiállítást és publikáltam 1967-ben a róla szóló könyvet. Most, fél évszázad s több kitérő után megint evvel foglalkozom, s ebből a témából szeretnék – fiatalabb munkatársaimmal együtt – egy nagyobb szabású kiállítást rendezni. A témák – más téma is –, mint például Moholy-Nagy művészete vagy a „kelet-közép-európai avantgárd művészete” vissza-visszatér az életembe, néha éppen akkor, amikor már azt hiszem, hogy éppen elbúcsúztam tőle. De valójában – úgy tűnik – egy témától, amit valaha szerettünk – akár egy barátot, vagy szerelmet – nem lehet s nem is feltétlenül kell igazán elbúcsúzni, akarva-akaratlanul is az egyéniség részévé válik.

Első igazi munkahelyem 1962-től a Magyar Nemzeti Galéria volt, amiről igazán nem állítom, hogy szerettem

volna. A rendszer politikai-művészeti gondolkodásmódját, cenzúráját, a kutatómunka helyett a tespedő kényelmességet nap mint nap főnökeim és kollegáimnak köszönhetően éltem át. Igyekeztem mást csinálni, mint ők, menekülni máshová: így foglalkoztam a Nyolcakkal, a magyar avantgárral, Chagallal és Bálint Endrével, és másokkal. Ami mindennek ellenére sikerült: egy Nyolcak-kiállítást rendezni Székesfehérvárral és egy Vajda Lajost Szentendrén. Az első adandó alkalommal, 1966-ban átmentem a Szépművészeti Múzeumba, ahol egészen más légkör fogadott. Itt rendeztem meg 1970-ben a XX. századi külföldön élő magyar művészek tárlatát, ami az első volt a maga nemében, s noha félúton a Minisztérium be akarta tiltani, sikerült kiharcolni, hogy mégis megnyíljon. Azt hiszem, ennek a tárlatnak itthon – főként a kortárs művészekre – elég nagy hatása volt.

1977-ben költöztem ki Párizsba, s ott tizenöt évet töltöttem el, ebből kettőt a Centre Pompidou-ban, tizenegyet pedig Párizs város Modern Múzeumában dolgoztam. Itt rendeztem meg Frantisek Kupka kiállítását, amin nagyon szerettem dolgozni, s elég jól sikerült. Közben jelent meg Franciaul Moholy-Nagy és közép-európai avantgárd könyvem is.

1992-ben jöttem haza, s 1993-tól tanítok az ELTE Művészettörténeti Intézetében, amit szintén szeretek, s feltehetően hiányozni fog, amikor már nem lesznek tanítványaim, akikkel valamilyen problémát meg tudok vitatni. 2007 áprilisától, mikor már nem leszek a Művészettörténet tanszéken, helyette valami mást fogok csinálni. Remélem, sikerül.

Paraske Krinikova